

Håkan Nyberg
2021-03-12

Antidopingarbetet inom RF 1974–2020

Pionjärtiden

Inför OS 1968 utkom den första dopinglistan, förteckningen över förbjudna preparat inom idrotten, på initiativ av den Internationella Olympiska Kommittén. Inom svensk idrott inleddes antidopingarbetet några år senare.

Initialt var arbetet i huvudsak inriktat på att utarbeta ett regelverk, etablera ett svenskt laboratorium för analys av dopingprov, upplysa och informera i dopingfrågor samt att verka för internationell harmonisering. En arbetsgrupp tillsattes 1974, vilket resulterade i att Riksidrottsförbundet (RF) etablerade en särskild Dopingkommission 1977. Redan 1979 antogs de första dopingreglerna, som omfattade alla idrotter och idrottsutövare inom RF. Strax därpå möjliggjordes även analyser av dopingprov på ett laboratorium vid Huddinge Sjukhus.

Lite senare, vid Riksidrottsmötet 1981, antogs ett uttalande som allt sedan dess varit vägledande för antidopingarbetet inom svensk idrott:

”Att riksidrottsmötet ser ytterst allvarligt på förekomsten av doping inom svensk idrott.

Att allt bruk av dopingmedel är oacceptabelt. Inget idrottsresultat är så värdefullt att bruk av dopingmedel kan försvaras.

Att riksidrottsmötet därför med skärpa vill framhålla att allt bruk av dopingmedel inom idrotten på alla nivåer är förbjudet. Förseelser skall bestraffas i enlighet med de stränga regler som gäller inom svensk idrott.

Att kravet är att alla idrotter skall vara fria från doping.”

Bakom denna kompromisslösa inställning mot doping fanns i huvudsak tre argument, som fortfarande är giltiga. Det första berör doping som fusk. En känsla för ärlighet och rent spel ligger i idrottens natur. Det blir meningslöst att tävla om inte alla följer gemensamt överenskomna regler. Det andra handlar om att doping strider mot medicinsk etik och kan vara förenat med stora hälsorisker. Sist men inte minst skadas också idrottens trovärdighet av doping, vilket i förlängningen utgör ett hot mot idrotten som ungdomsorganisation och folkrörelse.

Under 1980-talet tillhörde Sverige pionjärerna inom antidopingarbetet. Som en av de första idrottsorganisationerna i världen införde RF redan 1982 dopingkontroller även utanför tävling (i hemmet eller i anslutning till träning). Det var angeläget för att förhindra doping även under uppbyggnadsperioder. Året därpå antogs ett

nordiskt samarbetsavtal, *The Nordic Anti-Doping Convention*. Ett världsunikt avtal som kom att bli ett stilbildande koncept för att möta behovet av ökad internationell samverkan. Avtalet innebar bland annat att reglerna harmoniserades och att ömsesidiga dopingkontroller av varandras idrottsutövare infördes. Svenska, norska, danska, finska och isländska idrottsutövare kunde därmed bli testade inte bara i sitt hemland, utan i hela världen av kontrollfunktionärer från alla inblandade länder. Avtalet bidrog till väsentligt ökad transparens och samverkan mellan parterna, samtidigt som tilliten till dopingkontrollerna stärktes. Kännetecknande för den tiden var annars att varje land respektive internationellt idrottsförbund hade sina egna regler.

Internationell harmonisering

Bildandet av World Anti-Doping Agency (WADA) 1999 och de första globala dopingreglerna, World Anti-Doping Code (WADC) innebar en genomgripande förändring av antidopingarbetet. Efter tre års intensiva internationella överläggningar antogs WADC för första gången vid världskonferensen i Köpenhamn 2003. En formell anslutning till WADC, av länder såväl som internationella idrottsförbund, är sedan dess en förutsättning för deltagande i till exempel Olympiska Spel.

RF anslöt sig omedelbart till WADC, vilket innebar att dess olika regler införlivades i RF:s egna stadgar, reglemente och föreskrifter. Den första versionen av WADC trädde ikraft inför OS i Aten 2004. Den har därefter förnyats med 5–6 års intervall.

Genom WADC har RF:s sedan tidigare strikta hållning i dopingfrågan befasts och via internationella konventioner, både inom Europarådet och UNESCO, har antidopingarbetet även fått ett brett samhälleligt och legalt stöd.

Antidopingarbetets organisation och uppbyggnad

Antidopingarbetet inom svensk idrott har letts och koordinerats av RF:s Dopingkommission, som initialt tillsattes av Riksidrottsstyrelsen (RS) men som senare, för att förstärka dess oberoende, kom att väljas av RF-stämman. För det operativa arbetet har RF:s kansli svarat.

Antidopingverksamhetens uppdrag har varit att tillförsäkra alla idrottsutövare deras självklara rätt att delta och tävla i en idrott fri från doping. Visionen har varit en dopingfri idrott, det vill säga en idrott;

- där vinnaren kan glädja sig över en juste seger,
- där förloraren kan känna sig trygg i att ha förlorat i ärlig kamp, och

- där åskådaren kan njuta av idrottsprestationen, förvissad om att resultatet inte är en följd av förbjudna medel och metoder.

För att förverkliga visionen har antidopingarbetet bedrivits på alla nivåer inom idrottsrörelsen. Utgångspunkten har varit att varje organisationsled har ett eget ansvar, inom antidopingarbetet liksom inom alla andra idrottsliga utvecklingsområden. RF:s roll har primärt varit att ge hjälp till självhjälp.

Ansvarfördelning

<i>RF</i>	<i>Antidopingarbetet leds och koordineras av RF och dess Dopingkommission (DopK).</i>
<i>SF</i>	<i>SF ska som stöd för det interna arbetet ha handlingsplaner mot doping anpassade till den egna idrotten. SF svarar vidare för att DopK, till grund för kontrollverksamheten, får nödvändiga underlag om den idrottsliga verksamheten.</i>
<i>IF</i>	<i>IF ska medverka till att SF:s handlingsplaner förverkligas lokalt, liksom till att nödvändiga kunskaper om och attityder mot doping upprätthålls bland ledare och idrottsutövare.</i>

Till stöd för medlemsorganisationerna har även övriga organisationsled haft ett ansvar i antidopingarbetet.

<i>DF</i>	<i>DF ska på det regionala och lokala planet, liksom RF centralt, bedriva strategiskt förebyggande verksamhet, bland annat genom samverkan, information, och rådgivning och planering av regionala kontroller.</i>
<i>SDF</i>	<i>SDF ska medverka till att SF:s handlingsplaner mot doping förverkligas regionalt.</i>
<i>SISU</i>	<i>SISU utgör en viktig resurs och samarbetspartner i utbildningssammanhang, såväl centralt som regionalt och lokalt.</i>

RF har därutöver haft ett väl etablerat samarbete med Sveriges Olympiska Kommitté för att motverka doping.

Under Dopingkommissionens ledning har antidopingarbetet i huvudsak bedrivits inom i fem olika verksamhetsområden:

1. Information/kommunikation och utbildning
2. Dopingkontroller
3. Juridisk verksamhet
4. Nationell och internationell samverkan
5. Forskning och utveckling

Under 2001 blev verksamheten ISO-certifierad. Ett processbaserat kvalitetsledningssystem etablerades, rutiner för avvikelshantering infördes liksom interna och externa revisioner. Förutsättningar skapades därmed för ett

mer konsekvent arbete inriktat mot ständiga förbättringar av verksamheten. Certifieringen bidrog också till väsentligt ökad transparens och tillit till verksamheten, inte minst från idrottsutövarna själva, vilket framkommit av regelbundna enkätundersökningar bland berörda intressenter.

Information/kommunikation och utbildning

Genom åren har RF varit ett naturligt kunskapscentrum för dopingfrågor inom idrotten. Genom att sprida kunskap och erbjuda hjälp till självhjälp har RF stimulerat och utvecklat det förebyggande arbetet på alla nivåer inom idrotten.

Det finns ett stort behov av basinformation inom idrotten – om regler, dopingkontroller, läkemedel och medicinska dispenser och så vidare. Sedan mitten av 1990-talet har RF:s hemsida varit den viktigaste kanalen för att möta detta behov och antidopingsidorna toppade ofta besöksstatistiken. Hemsidan har på senare år kompletterats med ett Facebook- och Instagram-konto som fått allt större spridning. Trots välbesökta digitala kanaler har RF därutöver årligen besvarat ca 6 000 - 8 000 mail- och telefonfrågor från ledare, idrottare och föräldrar med flera.

Stödet till SF och DF har också varit centralt. Interna hemsidor, nyhetsbrev, konferenser, kurser, möten och personliga kontakter har utgjort viktiga inslag för att stärka SF och DF i sin roll. Stöd har även förekommit i form av konkreta arbetsverktyg, som utbildningsprogram och informationskampanjer.

Även idrottsföreningar har på senare år erbjudits ett riktat stöd i form av ”Vaccinera klubben”. Ett internetbaserat program som utvecklats för att stimulera till ett mer proaktivt förhållningssätt, som både kan förhindra doping och skydda klubben om olyckan ändå skulle vara framme. Fram till december 2020 har drygt 3 300 ”vaccinationer” utfärdats.

Sist men inte minst har utbildningsprogram tillhandahållits till idrottsutövare och deras stödpersoner. Det senaste, ”Ren Vinnare” är ett webbaserat program som i sju olika moduler lär ut det allra viktigaste ifråga om dopingregler och risker mm. Vid årsskiftet 2020–2021 hade programmet genomförts av ca 20 000 personer.

I takt med att dopingfrågan har blivit alltmer komplex har det också varit angeläget att korrigera felaktig information som sprids i media och även motverka den mytbildning som lätt uppstår.

Dopingkontroller

RF:s dopingkontrollprogram har bedrivits med inriktning på hög rättssäkerhet och att ha en förebyggande, avskräckande och upptäckande effekt som bidrar till att idrottsutövare avhåller sig från doping.

Sedan antidopingarbetet startade på 70-talet har RF tagit mer än 100 000 dopingprov inom svensk idrott. Sedan sekelskiftet handlar det om ca 3000–4000 prov per år på nationella idrottsutövare verksamma i Sverige eller utomlands. Ca 40 % av proven har tagits vid tävling och 60 % utanför tävling och samtliga helt utan förvarning. För analys av prov tagna i Sverige har RF avtal med Dopinglaboratoriet vid Karolinska Sjukhuset i Huddinge, som är ett av det 30-tal laboratorier i världen som är ackrediterade av WADA. Genom kontinuerlig forskning har nya analysmetoder både utvecklats och förfinats genom åren. Många förbjudna substanser och metoder som tidigare inte kunde detekteras är numera rutin och analysernas känslighet har ökat tusenfalt. Existensen av ett svenskt dopinglaboratorium har också bidragit till förutsättningarna för att få internationella idrottsevenemang till Sverige.

Normalt är det urinprov som gäller vid dopingkontroll. I urinen koncentreras restprodukter från intagna läkemedel, vilket normalt gör det enklare att avslöja doping i urin jämfört med i till exempel blod. I enstaka fall har dock blod varit att föredra, bland annat som underlag för så kallade blodprofiler. Genom att jämföra blodvärden från olika tillfällen för en och samma person kan en indirekt bevisning byggas upp för att påvisa doping. Blodprofilerna kan även fungera som ett underlag för att prioritera framtida kontroller. På samma sätt har även hormonprofiler byggts upp baserat på urin.

Varje dopingprov som tagits har utgått ifrån en årlig kontrollplan fastställd av Dopingkommissionen. Planer som baserats på en bedömning av riskerna för doping i olika idrotter, grenar och målgrupper. Proven har fördelats över tid med hänsyn till säsong och vilken typ av doping som skulle kunna vara aktuell i olika grenar och vid olika tidpunkter. Graden av detaljstyrning har påverkats av hur stor risken för doping har bedömts vara i varje enskilt fall. Den slutliga riskbedömningen har även påverkats av olika underrättelser som RF systematiskt samlat in via olika kanaler, bl.a. från visselblåsare och – inte minst – världens första dopinghund; Molly, som sedan 2017 kan bistå genom att lukta sig till miljöer där doping förekommer. Allt i syfte att upptäcka den doping som förekommer och förstärka den förebyggande och avskräckande effekten.

Enligt idrottens dopingregler kan alla som är medlemmar i en idrottsförening bli föremål för dopingkontroll. Kontroller har förekommit på alla nivåer inom idrotten, även om de allra flesta proven av naturliga skäl tagits på elitnivå. Ett betydande antal har även tagits på semielit och bland ungdomar på väg upp i tävlingssystemet. Det senare har varit viktigt inte minst för att tidigt lära dem att

kontroller är en del av en elitidrottarens vardag. Därutöver har dopingkontroller även förekommit på lägre nivåer, främst i uttalade högriskmiljöer.

För att kunna hitta elitidrottare när RF har velat testa dem infördes ett system för vistelserapportering i början av 2000-talet. I Sverige har ca 250 individuella idrottare och 100 lag i olika idrotter varje år omfattats av reglerna för vistelserapportering. Det innebär att de kontinuerligt lämnat information om var och när de tränar, tävlar och bor mm.

RF har även tillhandahållit en kontrollservice, främst vid internationella tävlingar i Sverige. Ett antal prov har även tagits på uppdrag av internationella idrottsförbund eller av andra nationella antidopingorganisationer. Som en service till vissa SF har även en kontrolljour upprätthållits, som ryckt ut för dopingkontroll vid nationella och internationella rekord, när idrottens regler så krävt för rekordens godkännande.

För genomförandet av dopingkontrollerna har RF:s ca 150 särskilt utbildade och auktoriserade funktionärer runt om i landet svarat.

Avslutningsvis kan tilläggas att det stora flertalet kontroller genomförts i mycket god anda. De flesta idrottare välkomnar kontrollerna, som ett sätt att visa att de är ”rena” och genom uppföljande enkätundersökningar vet vi att verksamheten hållit hög kvalitet, även internationellt sätt.

Juridisk verksamhet

Den mest grundläggande verksamheten inom det juridiska fältet har handlat om att upprätthålla giltiga regler. Att svensk idrott ställt sig bakom det globala samarbetet inom WADA och anslutit sig till det internationella regelverket, World Anti-Doping Code (WADC) betyder i praktiken att WADC och dess bindande standarder (ett slags föreskrifter) har integrerats i RF:s regelverk för svensk idrott. Den globala efterlevnaden av WADC kontrolleras regelbundet av WADA, som således inte bara granskat och godkänt de svenska reglerna utan även följt upp dess praktiska tillämpning.

Handläggning av medicinska dispenser har varit ett annat arbetsområde. Dispensreglerna gör det möjligt även för idrottsutövare med sjukdom att kunna delta i idrott, trots behov av dopingklassade läkemedel för sin behandling. För idrottsutövare på hög tävlingsnivå har det inneburit ett särskilt ansökningsförfarande. Årligen har ca 150–500 ansökningar handlagts av RF i dialog med en särskild dispenskommitté, som svarat för den medicinska bedömningen.

Det tredje benet inom det juridiska verksamhetsfältet avser resultathantering och utredning av misstänkta förseelser mot dopingreglerna. En process som varit noggrant reglerad för att både tillvarata idrottens intresse att beivra förseelser mot dopingreglerna och samtidigt garantera motparten en rättssäker process. RF:s Dopingkommission har därvid fungerat som åklagare. När så varit motiverat har ärendena anmälts till Dopingnämnden (DoN) för beslut om bestraffning. Beslut som vid behov har kunnat överklagas till Riksidrottsnämnden (RIN).

Under perioden 1981–2020 har närmare 1 000 brott mot dopingreglerna bestraffats.

Nationell och internationell samverkan

I takt med den ökade kroppsfixeringen i samhället har doping blivit ett bredare samhällsproblem än något enbart knutet till tävlingsidrott. Redan 1992 infördes en särskild dopinglag med sikte på anabola androgena steroider och liknande hormoner. Sedan 2003 omfattas doping, liksom andra droger, även av folkhälsomålen antagna av Riksdagen och en särskild ANDT-strategi har antagits. RF har haft en aktiv del i den här utvecklingen då det ligger i idrottens intresse att även andra instanser i samhället bidrar till att minska både tillgång till och efterfrågan på dopingmedel. RF har därför samverkat strategiskt med andra intressenter inom området.

Ett exempel på sådan samverkan är tillkomsten Dopingjouren 1993, som etablerades vid Karolinska Sjukhuset med stöd av Folkhälsoinstitutet för att besvara frågor om doping från missbrukare och anhöriga m.fl. Initiativet kom från RF, som svar på en kraftigt ökad mängd sådana samtal främst med koppling till gym-sfären.

Ett senare exempel på samverkan är PRODIS-projektet, där RF med stöd av Folkhälsoinstitutet/Folkhälsomyndigheten medverkat till att samordna och harmonisera antidopingarbetet inom privata och kommunala gym med det som redan sker inom föreningsdrivna gym i idrottens regi.

Regleringen av kosttillskott är ett annat aktuellt område som RF funnit angeläget att påverka. Det är inte bara ett dopingproblem utan lika mycket en folkhälsofråga att kosttillskott idag kan innehålla dopingklassade substanser och andra hälsovådliga ämnen.

Med etableringen av WADA har internationell samverkan blivit allt viktigare, eftersom antidopingarbetet numera till stor del styrs av internationella regler. För att kunna påverka utvecklingen krävs ett aktivt deltagande i olika internationella forum. Erfarenhetsutbyte och konkreta samarbetsprojekt är andra motiv för internationell samverkan. Mot den bakgrunden har RF upprätthållit en

kontinuerlig dialog med WADA i olika frågor, ett vardagligt samarbete med olika internationella idrottsförbund, ett nära och långvarigt samarbete inom Norden och ett aktivt medlemskap i iNADO, en sammanslutning av nationella antidopingorganisationer. I nära samarbete med Kulturdepartementet har RF också deltagit i antidopingarbetet inom IADA, UNESCO, Europarådet och EU.

Forskning och utveckling

Kunskap om dopingen inom idrotten, dess bakgrund och konsekvenser är en viktig utgångspunkt för ett framgångsrikt antidopingarbete. Dopingområdet är ännu tämligen outforskat. I avsaknad av särskilda forskningsmedel, utöver stödet till laboratoriets verksamhet, har RF:s insatser inom området varit blygsamma. I huvudsak har RF bidragit till kunskapsöversikter inom naturvetenskap respektive samhälls- och beteendevetenskap. Ett par sociologiska studier har också genomförts med inriktning på dopingens bakomliggande mekanismer.

Antidopingverksamhetens omorganisation 2021

Antidopingverksamhetens hemvist inom eller utanför RF har diskuterats länge. Frågan har varit viktig främst för trovärdigheten – om det rimligt att dopingreglernas efterlevnad kontrolleras och beivras av i grunden samma organisation som stödjer elitidrottens utveckling, dvs RF. Frågan har därutöver också berört uppdraget. Genom internationella konventioner inom både Europarådet och Unesco har Sverige förbundit sig att svara för antidopingarbete inom all idrott, inte bara inom RF.

Detta var också bakgrunden till att RF under 2008 tillsatte en utredning för en fördjupad belysning av organisationsfrågan. Utredningen gav stöd för att en från RF fristående antidopingorganisation borde etableras och ledas gemensamt mellan staten och RF. De närmare formerna för en ny organisation föreslogs bli föremål för en statlig utredning. RF följde förslaget och uppväktade regeringen som i december 2009 tillsatte en utredning. Den nya utredningen (SOU2011:10) landade bl.a. i ett förslag om en utanför idrotten stående organisation i form av ett aktiebolag med delat ägande mellan staten och RF. Att placera antidopingverksamheten utanför idrotten fick stöd i remissvaren, men den föreslagna organisationsformen mötte visst motstånd och kunde därför aldrig realiserats.

Inom RF fortsatte tankarna om en fristående antidopingorganisation i dialog med Kulturdepartementet. I avvaktan på en slutlig lösning ändrades RF:s stadgar inför 2015 i överensstämmelse med WADC, vilket ökade Dopingkommissionens oberoende inom RF. Internationellt fick frågan om oberoende nationella

antidopingorganisationer samtidigt allt större tyngd. I flertalet jämförbara länder fanns redan fristående nationella antidopingorganisationer och när WADA i november 2019 antog en ny WADC med ikraftträdande 2021, stod det klart att den inledda diskussionen om formerna för en fristående antidopingorganisation nu måste slutföras.

Efter nya överläggningar mellan RF och Kulturdepartementet och beslut på en extra RF-stämma i december 2020 har RF inte längre rollen som nationell antidopingorganisation. Istället har en från RF och staten helt fristående organisation skapats med uppdrag att leda, samordna och utveckla det nationella antidopingarbetet. RF har ett samverkansavtal med den nya nationella antidopingorganisationen, *Antidoping Sverige AB*, för att kunna skapa mesta möjliga nytta för idrotten. För att verka för antidopingverksamhetens oberoende har *Antidopingstiftelsen* bildats, som är ensam ägare av *Antidoping Sverige AB*.